

BEKİR ÇOBANZADE'NİN EDEBİYAT TARİHÇİLİĞİ VE TÜRK HALK EDEBİYATI ÜZERİNE ÇALIŞMALARI

Ali DUYMAZ*

Öz

Bekir Çobanzade hem sanatçı hem de bilim adamı olan Kırım Tatar halkının önemli bir şahsiyetlerindedir. Oldukça verimli bir bilim adamı olan Çobanzade, Sovyet ideolojisi karşısında zorlanmış ancak bu onun üretkenliğini fazlaca etkilememiştir. Bu çalışmada Çobanzade'nin çalışmaları hayat çizgisiyle beraber ele alınmıştır.

Anahtar kelimeler: Bekir Çobanzade, folklor, tarih, Türkoloji

Abstract

Bekir Çobanzade who has both an artist and scientist, is one of the important figure of Crimean Tatar people. Çobanzade who was productive scientist w as enforced by Soviet regime, anyway it couldn't effect his productivity. In this work, Çobanzade's works handled with his life line colaterally.

Key words: Bekir Çobanzade, folklore, history, Turkology

Bugüne kadar daha çok diltçiliği ve sanatçı kimliği üzerinde durulan Bekir Çobanzade, edebiyat tarihi açısından da önemli ve öncü eserler kaleme almış bir bilim ve sanat adamıdır. Şüphesiz ki bu tür eserleri vermesinde yetişme tarzı, eğitim hayatı ve çağının şartlarının oldukça önemli bir etkisi vardır. Bu sebeple birkaç cümleyle de olsa eğitim ve meslek hayatını özetlemek istiyoruz. 1909 senesinde bugünkü adı Galatasaray Lisesi olan İstanbul Sultanisi'nde okumuş olan

Çobanzade, daha sonra Odessa'da Rusça eğitimi almış, Budapeşte Üniversitesi Doğu Dilleri Bölümünde tahsil görmüş ve bu üniversitede önemli dil yadigarlarımızdan Codeks Cumanicus üzerinde yaptığı çalışmayla 1919 senesinde doktor unvanı almıştır. Budapeşte ve Lozan üniversitelerinde çalışıp 1920 yılında Kırım'a dönen Bekir Çobanzade, 1922 yılında Kırım Üniversitesi'nin Doğu Dilleri Bölümünde çalışmaya başlamıştır. 1924 yılında gittiği Bakü'de Azerbaycan Devlet Üniversitesinde çalışmaya başlayan Çobanzade, burada yaptığı çalışmalarla döneminin en değerli Türkologları arasına girmeyi başarmıştır. Ne var ki yaptığı çalışmalar o devrin Sovyet rejimi tarafından rejim karşıtı olarak görüldüğü için 28 Ocak 1937'de Kislovodsk şehrinde hapse atılmış, 12 Ekim 1937'de yapılan mahkeme sonucunda da bir gün sonra kurşuna dizilerek idam edilmiştir.

Özellikle edebî anlamdaki ilk eserlerini yayımladığı tarih 1913 yılı olsa da Çobanzade'nin 1920'li yıllarda itibaren bilimsel ve edebî üretkenliğini arttırdığını görmekteyiz. 1937 yılında ölümüne kadar dil tarihi, karşılaştırmalı dilcilik, gramer, imla, alfabe, pedagoji, diyalektoloji, terminoloji gibi çok çeşitli konularda yazdığı 300 civarında bilimsel eser ve makalesi bulunan Çobanzade'nin ilki 1913'te İstanbul'da *Yaş Tatar Yazıları* dergisinde yayımlanmış çeşitli şiirleri ve öyküleri de vardır. Çobanzade'nin eğitim ve meslek hayatını geçirdiği coğrafya gibi çalışmalarının yayımlandığı yerler de daha ziyade Kırım dışındaki İstanbul, Taşkent, Bakü gibi değişik Türk şehirleri olmuştur.

Yukarıda sözünü ettiğimiz üzere yetişme şartları Bolşevik devri öncesine rastlayan Çobanzade'nin eser verdiği dönem ise gitgide olumsuzlaşan Sovyet yönetimi döneminde olmuştur. Dönemsel şartların bilim ve sanat adamları üzerinde çok yönlü etkilerinin olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Bekir Çobanzade de Çarlık yönetiminin zayıfladığı, Türk halklarının kısmen serbest kaldığı, I. Dünya Savaşı şartlarının yeni umutlar yeşerttiği bir ortamda yetişmiştir. Öte yandan batı Avrupa'da modernleşmenin getirdiği millî kültür ekseninde teşkil olunan millî devletlerin kurulmasında dil, edebiyat ve folklor çalışmalarının önemi hakkında bilgi, görgü ve okumalarla kendini yetiştirmiştir. Devrin hâkim düşüncesi de bu yöndedir ve başta Türkiye ve Azerbaycan olmak üzere eş zamanlı hareketler gitgide artmaktadır. Çobanzade, Bolşevik devrimine kadarki dönemde özellikle Budapeşte, Lozan gibi Batı kentlerindeki bilgi ve görgüleri çerçevesinde bilim, kültür ve eğitimin Batı Avrupa'da modern millî devletler oluşturmadaki önemini yerinde görmüş, bu anlayıştan etkilenmiş ve gerek bilim hayatına gerekse diğer eserlerine bu görüşü lâyıkıyla yansıtmaya çalışmıştır. Çünkü Batı'da yükselen milliyetçilik fikri, bir yandan imparatorlukları parçalarken diğer yandan

da aydınların zihninde en azından imparatorluk hacminde ve gücünde tasavvur edilen millî devletler düşüncesinin önünü açmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu ve Rus Çarlığı eş zamanlı olarak çökerken aynı coğrafyalarda belki de birbirinden habersizce oluşan eş zamanlı bir başka hareket de Türkoloji alanındaki bilimsel ve edebî faaliyetlerle ortaya çıkmaya başlayan Türkçü, hatta Turancı ve maarifçi-ceditçi bir anlayıştı. Türkiye dışındaki Türk halkları arasında kısaca Ceditçilik akımı olarak adlandırılan ve uygulama şansını bazı tadilatlarla rağmen sadece Türkiye’de bulabilen bu anlayışın fikrî bakımdan birçok temsilcisi olmuştur. Bunların içinde Gaspıralı İsmail ile Hüseyinzade Ali Bey’i özellikle sayabiliriz. Ama 1917 Bolşevik Devrimi sonrasında gelişen Sovyet politikalarının sonucu, ülkelerinde düşüncelerini uygulama şansı bulunmadığını anlayan bu aydınların birikimi de bir anlamda Türkiye’ye transfer edilmiştir. Kısaca tarihsel bağlamda ortak bir Türk kültürünün varlığından hareket eden ve bu müşterek kültürün yeniden üretimini amaçlayan bu görüş, Sovyetler Birliği politikalarıyla darmadağın edilmiştir. Türkiye’de ise Türkçü-Turancı fikrin ideolojik ve politik eksenini oluşturan Ziya Gökalp’ın tam istediği ölçüde olmasa da belirli “sentez”lerle pratiğe dökülebilmiştir. Nitekim biz bugün hem Gökalp hem de onun edebiyat araştırmacılığı ve tarihçiliği açısından paraleli olan Fuat Köprülü çizgisini sürdürme gayreti içinde olabiliyoruz.

Edebiyat Tarihçiliği

Türkiye’de bugün edebiyat tarihinin ve edebiyat araştırmacılığının bilimsel olarak temelini Fuat Köprülü atmıştır ve kısmî değişikliklere rağmen bu anlayış hem bilimsel çerçevede hem de eğitim alanında kabul görmeye devam etmektedir. Tarihte tek ve bütüncül bir Türk edebiyatının varlığı üzerinden hareket eden Köprülü’nün tezi, edebiyat mirasının araştırılması, edebî geleneğin ortaya çıkarılması ve bu mirasın güncellenmesiyle yine müşterek ve bütüncül bir Türk edebiyatının oluşturulmasını amaçlamaktadır.

Bekir Çobanzade de, yaşadığı devrin şartlarının da etkisiyle tıpkı çağdaşı Türkologlar gibi Türk dilini ve Türk edebiyatını bir bütün olarak görme ve anlama fikrini savunmakta ve çalışmalarını da bu ekseninde sürdürmekteydi. Gerek İstanbul’da tahsil görmesi, gerekse yeni bir ilim olarak doğan Türkoloji’nin gerekleri Çobanzade’yi bir yandan trajik bir sonuca hazırlarken diğer yandan çağdaşları olan Ziya Gökalp, Fuat Köprülü, İsmail Hikmet Ertaylan gibi unutulmaz Türkologlar arasına sokmaktaydı. Ziya Gökalp’ın sosyolog olarak temellerini attığı Türkçülük ve Turancılık akımı bir taraftan da “muasır” bir zihniyetin gerekliliğini, yani akıl ve bilim yolunu, bir başka ifadeyle “ceditçiliği” öngörüyordu.

Fuat Köprülü ise Türk edebiyatına bütüncül bir çerçeveden yaklaşan eserler kaleme alarak bu fikre bir başka açıdan hizmet etmekteydi. Fuat Köprülü'nün düşüncesi, en eski dönemlerden bugüne Türk halklarının edebiyatının bir bütünlük ve teklik oluşturduğu, Türk dilli halklarda çağdaş edebiyat tarihçiliğinin asli görevinin bu tek ve bütün edebiyatı bilimsel yollarla araştırmak üzerine inşa edilmiştir. Bu düşüncenin bilimsel araştırma ve eğitim gibi iki boyutta yürütülmesi esas alınmaktaydı. Nitekim bu teorik düşünceler ilk olarak Azerbaycan'da uygulanmaya başlanmıştır. Azerbaycan gerek ülke gerekse malzeme olarak alınmış ve ilk eserler burada verilmiştir. Feridun Köçerli, Salman Mümtaz, Yusuf Vezir Çemenzeminli, H. Zeynalli, Emin Abid, Atababa Musahanlı gibi araştırmacılar Batı Avrupa ölçütlerinde araştırmalar yapmaya ve eserler vermeye başladılar. Çok geçmeden de ilk edebiyat tarihleri yazıldı. F. Köprülü'nün "*Azerbaycan Türklerinin Edebiyatı*" (1907-1913) ve "*Azeri Edebiyatına Air Tetkikler*" (1926), İsmail Hikmet'in "*Azerbaycan Edebiyatı Tarihi*" (1928), Yusuf Vezir Çemenzeminli'nin "*Azerbaycan Edebiyatına Bir Nazar*" (1921) gibi eserleri bu çerçevede yapılmış öncü çalışmalardır. Bunları takiben Azerbaycan'da Emin Abid, Atababa Musahanlı gibi isimler aynı çizgide çalışmalar yapmaya koyulmuşlardır. Ancak Fuat Köprülü'nün edebiyat tarihçiliği ilkeleri Sovyet ideolojisiyle tezat teşkil etmekteydi. Sovyet devriminin yerleşmesi ve yeni ideolojinin dil ve edebiyat ilkeleri yukarıda sözünü ettiğimiz görüşlerle uyum göstermiyordu. Sovyetler Birliği ideologları yeni "halk" ve "ulus"lar yaratmada ve emperyal amaçlarını gerçekleştirmede bu görüşleri engel olarak gördüler, Türk halklarını ortak köklerden, geleneklerden uzak tutma gayreti içine girdiler. Çünkü Marksist-Leninist ideoloji, Sovyetler Birliği'ne tâbi halkların kültür, sanat ve edebiyatını millî köklerinden ve geleneksel mirasında soyutlamaya, dolayısıyla onların her birinin ayrı "narod" olarak farklı dil, kültür ve edebiyata sahip oldukları felsefesini yaymaya çalışıyordu. Oysa Köprülü ve takipçilerinin temel aldığı bilimsel ve edebî zihniyet bütüncül, bölünmez ve ortak Türk kültür ve edebiyat birliğini esas almaktaydı. Fuat Köprülü'ye göre eski devirlerden itibaren Türk-Tatar halklarının edebiyatı birlik oluşturmuştur. Türk dilli halklarda çağdaş edebiyat tarihçiliğinin görevi, bu bütünlüğü bilimsel yöntemlerle araştırmaktır. Bu ortak Türk edebiyatıdır. Talebesi olan Emin Abid de bu yolu takip ederek "*Nazım Hikmeti bir tenkitçi ve yahut edebiyat tarihçisi ortak Türk edebiyatının gidişi içinde tetkik etmezse, onun edebi mevkiini hayalileştirmiş olur*" (Bayramoğlu 2010: 88-90). Ne var ki Azerbaycan'ın ilk edebiyat tarihçilerinden, ilk eleştirmenlerinden kabul edilen ve Dede Korkut üzerine de ilk çalışmaları yapmış olan Atababa Musahanlı önce idam, sonra sürgün cezası almış ve 1941'de

sürgüneyken vefat etmiştir. Köprülü'nün öğrencisi Emin Abid de Azerbaycan'da edebiyat tarihçiliğinin Batılı anlamda yeni yöntemlerle yazılması konusunda öncü çalışmalar yapmış, ne yazık ki o da 1938 yılında Stalin'in gazabından kurtulamamıştır (Daha geniş bilgi için bk. Hüseyinoğlu 2012).

Bekir Çobanzade de temellerini Köprülü'nün attığı bu dil ve edebiyat anlayışına bağlı bir aydın, şair ve bilim adamıydı. Ayrıca aldığı eğitim ve edindiği birikimle aynı zihniyeti taşıdığı anlaşılan Çobanzade ile Köprülü'nün yolu Azerbaycan'da da kesişmiştir. 1920'li yıllar Köprülü'nün Azerbaycan'da hem ders verdiği hem de Azeri edebiyatıyla ilgili eserler yazdığı yıllardır. Çobanzade de 1924'ten itibaren Azerbaycan'da çalışmaya başlamış ve Azerbaycan edebiyatıyla ilgili eserler kaleme almıştır. Başka bir ifadeyle hem Köprülü hem de Çobanzade, edebiyat tarihçiliği alanında edindikleri usul ve esasları Azerbaycan sahasında uygulama imkânı bulmuşlardır. Bekir Çobanzade'nin "*Türk Edebiyatı*", "*Azeri Edebiyatının Yeni Devri*" gibi eserlerinde bu tek ve bütün Türk coğrafyasının izleri görülür. Hatta Çobanzade'yi, bu akımın küçük değişikliklerle, yani "Türk-Tatar" halklarıyla birlikte Kafkasya'yı ve dolayısıyla Çerkesleri de içine alan bir coğrafyayı da kapsayacak biçimde değerlendiren bir temsilcisi olarak da sayabiliriz.

Sovyet ideolojisi ile yukarıda isimlerini saydığımız araştırmacıların uyuşmadıkları bir diğer husus da yöntemde olmuştur. Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında edebiyat araştırmalarında asıl istikamet olarak eleştiri belirlenmiş, klasik edebiyat geleneğinin araştırılmasının, daha doğrusu edebiyat tarihi yazmanın doğru bir yaklaşım olmadığı felsefesi benimsenmiştir. Azerbaycan'da Türkiye'den giden Fuat Köprülü başta olmak üzere İsmail Hikmet Ertaylan, Cabbar Efendizade gibi isimlerle birlikte Kırım'dan gelmiş olan Bekir Çobanzade de eleştiriye reddetmemekle birlikte edebiyat tarihini, edebî mirası hiçbir sınırlamaya tâbi tutmadan araştırmanın önemine vurgu yapma taraftarıydılar. Azerbaycanlı araştırmacılardan Emin Abid de bu görüşe bağlı bir bilim adamı olarak eserler vermeyi uygun görmekteydi. Hatta "*Özünden evvelki Türk edebiyatım istifade menbaı olarak tanımak istemeyen yaratıcı ağız ile beyni arasında mütereddit kalan mağrur bir zavallıdır*" demektedir (Bayramoğlu 2010: 88). Dolayısıyla Çobanzade, politik anlamda edebiyat tarihçiliğinin ve edebî geleneğin araştırılmasının Türk kültür ve edebiyat birlikteliğini ortaya çıkaracağını bilen, araştırmalarını bu ekseninde gerçekleştiren bilim adamları arasında öncü çalışmalar yaparak yer almıştır.

“*Türk Dili ve Edebiyatının Tedris Usulü*” adlı iki kısımdan ibaret olan ve ilk baskıları 1926-1927 yıllarında Bakü’de Azernesr tarafından yapılan eseri, adı üzerinde Türk dili ve edebiyatının eğitim- öğretimi konusunda yeni yöntem ve teknikleri içermektedir. Eğitim açısından bugün dahi güncelliğini ve önemini koruyan bir eserdir.

Çobanzade, kitap hacmindeki çalışmaları dışında makalelerinde de bu görüşlerini vurgulamıştır. O, Kırım-Tatar, Kumuk, Azerbaycan ve Türkiye başta olmak üzere tüm Türk-Tatar halklarının dili, edebiyatı ve folkloruyla yakında ilgilenmiş, bilimsel ve objektif olmakla birlikte “içeriden” biri olarak tespit ve tekliflerini kaleme almıştır. “*Türk Edebiyatında Teglid ve Yaradıcılık*” (Çobanzade 2007b: 145-150), Türkiye sahası edebiyatın Arap-Fars ve Avrupa taklitçiliği üzerine görüşlerini içeren bir makaledir.

Kısacası Çobanzade, Türkiye’de en azından Fuat Köprülü ölçeğinde bir edebiyat tarihçisi ve edebiyat bilimcisidir.

Folklor ve Halk Edebiyatı Araştırmaları

Çobanzade’nin Türk dili ve edebiyatı tarihi kadar Türk halkbilimi ve halk edebiyatı sahaları için de anıt eserler olan Orhun Abideleri ile Divânü Lûgat-it Türk hakkında yaptığı ilk ve öncü çalışmalar da önemlidir. 1924’te yayımladığı “*Türk-Tatar Lisaniyatına Medhal*” (Çobanzade 2007a: 19-160) adlı eserinde Orhon-Yenisey Abideleri ile Divanü Lugat-it-Türk hakkında ilk bilimsel bilgileri vermiş olan Çobanzade, 1926’da Bakü’de düzenlenen 1. Türkoloji Kurultayı’nda Divanü Lugat-it Türk’e dayanarak Türk lehçelerinin yakın akrabalığı konusunda da bir tebliğ sunmuştur. Ayrıca 1929’da Ferhat Ağazade ile birlikte yazdığı “*Türk Grameri* ” kitabında da sık sık Orhun abidelerine ve Divanü Lugat-it Türk’e temas ederek görüş ve tezlerini bu eserlere dayandırmıştır (Asker 2008, Asker 2011).

Kendisi Stalin’in baskıcı rejiminin kurbanı olan Bekir Çobanzade’nin eserleri de rejimin zulmünden kurtulamamıştır. Akkoyunlu hükümdarı ve Türkçe’nin önemli şairlerinde Hatayî ile ilgili de çalışma yapan Çobanzade’nin “*Hetainin Dili ve Edebi Yaradıcılığı Haggında*” adını taşıyan bu eserinin daktilo ve el yazılı nüshası ne yazık ki 2007 yılında Azerbaycan Edebiyyat ve İncesenet Arşivlerinde 171 numaralı dosyada bulunmuş ve araştırmacıların istifadesine sunulabilmiştir. Çobanzade bu eserinde; Hatayî’nin dili ve edebî anlayışı ile Orhun-Yenisey anıtları, Kitab-ı Dede Korkut, Kutadgu Bilig, Divanü Lugat-it-Türk, Nesimi, Fuzuli, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Zakir, Seyyid Azim Şirvani, Mirza Fethali Ahundov gibi klasik eserlerin edebî

ve yazı dilini karşılaştırmalı olarak incelemektedir (Çobanzade 2007a: 263-332).

Hetai'nin dili için “*Azerbaycan Türk Dili*” tabirini kullanan Çobanzade bu eserinde Köprülü'yü mehasz olarak sıkça kullanır, gerek biçim gerekse içerik olarak eser bilimsel bir mahiyettedir. Sonuçta Hatayî'nin şiirindeki sadelikten ve samimilikten hareket eden Çobanzade, halk edebiyatı unsurlarına geniş yer veren ilk “*Azerbaycan Türk şairi*”nin Hatayî olduğunu vurgular.

“*İbn Mühenna ve Onun Lüğeti*” adlı eseri de ilk kez 2007 yılında arşivlerde bulunup yayımlanabilmiş olan (Çobanzade 2007b: 53-144) Çobanzade'nin “*Kitabı Dede Korkut'un Edebi-Dilbilimsel Analizi*” adlı bir eserinin daha olduğu, ancak yazma nüshasının nerede olduğu bilinmemektedir.

İlk baskısı Azerbaycanı Tedgig ve Tetebbö Cemiyeti Neşriyatı tarafından 1927 yılında Bakü'de yapılmış olan “*Türk-Tatar Diyalektolojisi*” adlı eserde lehçe, şive ve ağız gibi dil meseleleri tartışılmış, Türk-Tatar şiveleri kavramıyla aralarındaki müştereklikler edebiyat ve dil yadigârları çerçevesinde bilimsel çerçevede ortaya çıkarılmıştır. Burada tüm Türk-Tatar halklarının şive ve ağız meselelerine değinen ve oldukça değerli bilgiler aktaran Çobanzade, bu eserinin sonuna “*Başlıca Türk-Tatar Lehçelerinde Numuneler*” başlığı altında metinler eklemiştir. Çuvaş, Özbek, Kazak, Oyrat, Anadolu, Karaçay, Kumuk, Kırım, Kazan-Tatar, Yakut, Başkurt, Türkmen, Azerbaycan sahalarından halk edebiyatı ağırlıklı metinler neşretmiştir. Bu metinler arasında atasözleri, bilmeceler, türküler, maniler, masallar, halk şairlerinden örnekler yer almaktadır. Teknik zorluklar dolayısıyla transkripsiyon işaretleri kullanmadığını belirten Çobanzade, bu eserinin sonunda her saha için ayrı ayrı olmak üzere geniş bir bibliyografya vermiştir (Çobanzade 2007a: 161-262).

Kumuk halk edebiyatıyla ilgili ilk ve öncü çalışmayı yapan da Bekir Çobanzade'dir. Çobanzade, “*Kumuk Dili Ve Edebiyatı Tedkikleri*” (Çobanzade 2007d: 7-60) adını verdiği ve ilk baskısı 1926 yılında Bakü'de yapılan eserinde, Kumuk halkının dili, kültürü ve gelenekleri hakkında bilgiler verdikten sonra Kumuk halk edebiyatının nazım türleri olan “sarm” (mani), “yır” (türkü), “takmak” (atışma) ve “vayah” ya da “yas” (ağıt) türleri hakkında tanımlamalar yapmaktadır. Aynı eserde “masal” (atasözü), “yumak” (masal, hikâye) ve “çeçekken yumak” (bilmece) türleri hakkında da bilgiler verilmektedir (Çobanzade 2007d: 9-23).

“Kumuk Dili ve Edebiyatı Haggında” (Çobanzade 2007b: 151159) başlıklı yazısında da Kumuk edebiyatı hakkında genel ve tanımlayıcı bilgiler verildikten sonra Kumuk halk edebiyatı türleri hakkında açıklamalar yapılmıştır. Eserde ayrıca Kumukların en önemli halk şairlerinden Kazak hakkında Türkmen şairi Mahdumkulu ile mukayeseli değerlendirmeler yer almaktadır.

“Son Dövr Kırım-Tatar Edebiyatı Tengid Tecrübeleri ” (Çobanzade 2007b: 9-52) 1928 yılında İleri Dergisi yönetimi tarafından Akmescit’te basılmış olan ve bir maruze, yani bildiri metninden oluşan bir eserdir. Çobanzade bu eserinde Kırım Tatar edebiyatını Saray Edebiyatı, Dini Yahut Mevliit Edebiyatı, Halk Edebiyatı ve Son Devir Edebiyatı olarak dört kısma ayırır. Kırım-Tatar halk edebiyatını “cenubi” ve “şimali” olarak iki kısımda ele alan Çobanzade, Cenubi halk edebiyatının Türkiye yazılı edebiyatından etkilendiğini, Şimali halk edebiyatının ise yazı dili olan Çağatayca’dan kurtularak Saadet Giray zamanından itibaren “temiz” bir halk edebiyatı olarak varlığını sürdürdüğünü beyan eder. Mani örnekleriyle yazısını zenginleştiren Çobanzade, Bahçesaray-Kefe bölgesinde Orta Kırım halk edebiyatı sayılabilecek bir tarz daha meydana geldiğini kaydeder. (Çobanzade 2007b: 12-15)

Çobanzade, şiir ve hikâyeleriyle aynı zamanda bir sanatçıdır. Bilimsel çalışmaları dışında gibi görünmekle beraber aslında bilimsel çalışmalarının da temeli ve hatta felsefesi sayabileceğimiz millî duygu ve düşüncelerini geniş kitlelere estetik bir sunumla aktarmak gayesiyle sanata yönelmiştir. Bu çerçevede bakarsak daha ziyade Ziya Gökalp’a yaklaşan Çobanzade, tematik olarak da Millî Edebiyat akımıyla benzerlik gösteren şiirler yazmıştır. Bekir Çobanzade’nin bilimsel eserleri dışında şiirlerinde de özellikle Tatar folklorundan izler görülmektedir. Mesela Çobanzade’nin “Tandu” adında bir manzumesi vardır ve bu folklorik manzumede Tatarların yiğitliklerinden bahsetmektedir. Yine Çobanzade’nin şiirlerinde Tatar Türkçesinde “cır”, “yır” şeklinde geçen ve türkü anlamı taşıyan sözlere sıkça başvurduğu görülmektedir. Tatarların meşhur Kaytarma oyun havasından bahseden bir şiiri de bulunan Çobanzade’nin Tatar folkloru ve halk edebiyatına sanat malzemesi olarak ilgisi açıktır.

Sonuç

Devrinin birçok bilim ve edebiyat adamı gibi son derece üretken bir şahsiyet olan Bekir Çobanzade, 300 civarında bilimsel eser vermesine karşılık bu üretkenlik onun eserlerinde herhangi bir kalite düşüklüğüne yol açmamıştır. Aksine bildiği Arapça, Farsça, Rusça, İngilizce, Almanca

ve Macarca gibi yabancı dillere hâkimiyeti, aldığı eğitim ve edindiği bilgi ve görgüyle kaleme aldığı eserleri bugün dahi birçok konuda güncel ve kaynak eser mahiyetindedir. Çünkü kendi ifadesiyle “Türk-Tatar” dili, folkloru ve edebiyatına yaklaşım biçimi, bilimsel ve millîdir. Fiziksel varlığına kastedilmesi, onun eserlerinin ve eserlerinde öne sürdüğü bilgi ve düşüncelerin haklılığını ve doğruluğunu gölgeleyememiştir. obanzade, başta Kırım-Tatar halkının, sonra tüm Türk milletinin önder şahsiyetlerinden biri olarak gönüllerde yerini almıştır.

KAYNAKLAR

- ASKER, Ramiz (2008). “Divanü Lugat-İt-Türk İstatistikleri ve Divan’ın Azeybaycan’da Tetkiki”, *Kardeş Kalemler*, (20), Ağustos, 60-71.
- ASKER, Ramiz (2011). “Orhon-Yenisey Yazıtlarının Azerbaycan’da İncelenmesi Tarihinde Bazı Sayfalar”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl Konulu 3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi, 77-82.
- BAYRAMOĞLU, Mehemedeli Mustafayev (2010). *XIX. Asr Edebi İrsi Edebiyatşınaslıgda*, Bakı: Hazar Universiteti Neşriyyatı.
- ÇOBANZADE, Bekir (2007a). *Seçilmiş Eserleri Beş Cildde I Cild*, Bakı: Şerg-Gerb.
- ÇOBANZADE, Bekir (2007b). *Seçilmiş Eserleri Beş Cildde II Cild*, Bakı: Şerg-Gerb.
- ÇOBANZADE, Bekir (2007c). *Seçilmiş Eserleri Beş Cildde III Cild*, Bakı: Şerg-Gerb.
- ÇOBANZADE, Bekir (2007d). *Seçilmiş Eserleri Beş Cildde V. Cild*, Bakı: Şerg-Gerb.
- ÇOBANZADE, Bekir (1924). *Türk-Tatar Lisanında Medhel*, Bakı: Azerneşr.
- ÇOBANZADE, Bekir (1926). *Kumık Dili ve Edebiyatı Tedkikleri*, Bakı: Azerbaycanı Tedkik Cemiyeti neşriyatı.
- ÇOBANZADE, Bekir (1926). *Türk Dili ve Edebiyatının Öğretim Usülü I. Bölüm*, Bakı: Azerneşr.
- ÇOBANZADE, Bekir (1927). *Türk Dili ve Edebiyatının Öğretim Usülü II. Bölüm*, Bakı: Azerneşr.

- ÇOBANZADE, Bekir (1927). *Türk-Tatar Şivesi*, Bakı: Azerbaycanı Tedkik Cemiyeti neşriyatı.
- ÇOBANZADE, Bekir (1928). *Kırım Tatar Edebiyatı*, Akmesicit.
- ÇOBANZADE, Bekir (1928). *Boran*, Akmesicit: Kırım Devneşr.
- ÇOBANZADE, Bekir (1929). *Türk Dili (Birinci Kurs)*, Bakı: Azerneşr.
- ÇOBANZADE, Bekir (1929). *Kırım-Tatar Edebiyatında Kurultaycılık ve Milletçilik*, Bakı: Azerbaycan-İlmi Araştırma Enstitüsünün neşriyatı.
- ÇOBANZADE, Bekir (1929). *Türk Edebiyatı (Eski Türk Edebiyatı Metinleri)*. Bakı.
- ÇOBANZADE, Bekir (1929). *Türk Edebiyatı (Halk Edebiyatı Metinleri)*, Bakı.
- ÇOBANZADE, Bekir-AĞAZADE, Ferhat (1929). *Türk Grameri*, Bakı.
- ÇOBANZADE, Bekir (1930). *Azeri Edebiyatının Yeni Devri, Nasyonalizmden Enternasyonalizme*, Bakı: Azerbaycan-İlmi Araştırma Enstitüsünün neşriyatı.
- ÇOBANZADE, Bekir (2006). *Türk-Tatar Lisaniyatına Medhal*, Bakı: Azpoligraf.
- HÜSEYİNOĞLU, Ali Şamil (2012). “Azerbaycan Edebiyatı Tarihinin Yeni Metotla Yazılmasında Emin Abid’in Rolü”, *Bilgi*, (60), Kış, 169191.
- OTAR, İsmail (1997). *Kırımlı Türk Şair ve Bilgini Bekir Sıdkı Çobanzade*, İstanbul: Lebib Yalkım Yayınları